

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД УКООПСПІЛКИ
«ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ»**

ЗАТВЕРДЖЕНО

Наказ Вищого навчального закладу Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і торгівлі»
18 квітня 2019 року № 88-Н

Форма № П-2.03.

Кафедра правознавства

ПРОГРАМА

навчальної дисципліни

«ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ»

з підготовки здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти

Галузь знань	08 Право
--------------	----------

Спеціальність	081 Право
---------------	-----------

Освітньо-професійна програма	Право
------------------------------	-------

Полтава 2022 рік

Розробник (-и)/укладачі програми:

Галина ЛАВРИК – д.ю.н., проф., завідувач (начальник) кафедри правознавства
ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»

Рецензенти програми:

Петро ЗАХАРЧЕНКО – д. ю. н., професор, професор кафедри теорії та історії
права та держави навчально-наукового інституту права Київського
національного університету імені Тараса Шевченка;

Денис СЕВРЮКОВ – д. ю. н., професор, Заслужений юрист України, професор
кафедри публічного та приватного права Факультету права та міжнародних
відносин Київського університету імені Бориса Грінченка.

Програму навчальної дисципліни «Теорія і практика Європейського суду з прав
людини» обговорено і схвалено на засіданні кафедри правознавства,
протокол засідання кафедри правознавства від 29 серпня 2022 р., № 1.

Завідувач (начальник) кафедри правознавства
д. ю. н., професор

Галина ЛАВРИК

ПОГОДЖЕНО

Гарант освітньо-професійної програми «Право»
другого (магістерського) рівня вищої освіти
зі спеціальності 081 Право
д. ю. н., професор

Галина ЛАВРИК

Анотація навчальної дисципліни

Вивчення навчальної дисципліни «Теорія і практика Європейського суду з прав людини» зумовлено, з одного боку, необхідністю неухильного дотримання прав людини в Україні, як це передбачено ст. 3 Конституції України, а з другого – необхідністю сумлінного виконання Україною (*pacta sunt servanda*) міжнародно-правових зобов'язань перед Радою Європи, в рамках якої укладено Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод (скорочено – Європейська конвенція з прав людини (ЄКПЛ)).

Предметом навчальної дисципліни є положення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, а також структура, організація та практика діяльності Європейського суду з прав людини – контрольного органу, створеного відповідно до цієї Конвенції.

Метою вивчення навчальної дисципліни «Теорія і практика Європейського суду з прав людини» є забезпечення оволодіння студентами знаннями про роль і значення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини (Суд) у національному та міжнародному механізмі захисту прав людини, а також вироблення базових умінь і навичок щодо застосування Конвенції та практики Суду в юридичній практиці на національному рівні.

Основними завданнями вивчення навчальної дисципліни є з'ясування історичних причин і умов підписання Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод; ознайомлення зі змістом Конвенції та Протоколів до неї в їх тлумаченні Судом; засвоєння особливостей ратифікації Конвенції, її дії, внесення змін до неї, висловлення застережень, а також денонсації; виявлення місця Конвенції у національній правовій системі України та інших держав-членів Ради Європи; загальна характеристика правового статусу, юрисдикції та порядку роботи Суду; встановлення особливостей рішень Суду, їх пошуку та застосування; засвоєння процедури виконання рішень Суду; з'ясування особливостей тлумачення та застосування Конвенції Судом.

Annotation of academic discipline

Studying the academic discipline "Theory and Practice of the European Court of Human Rights" is conditioned, on the one hand, by the need for undeviating compliance with human rights in Ukraine, as provided for in Article 3 of the Constitution of Ukraine, and on the other hand by the need for Ukraine to fulfill in good faith (*pacta sunt servanda*) international legal obligations to the Council of Europe, within the framework of which the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (abbreviated as the European Convention on Human Rights (ECHR)) was concluded.

The subject of the academic discipline includes provisions of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, as well as the structure, organization and practice of the European Court of Human Rights, a supervisory judicial body established in accordance with this Convention.

The purpose of studying the academic discipline "Theory and Practice of the European Court of Human Rights" is to ensure that students acquire knowledge about the role and significance of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and the practice of the European Court of Human Rights (Court) in the national and international mechanisms for the protection of human rights, as well as the development of basic skills and knowledge of the application of the Convention and the practice of the Court in legal practice at the national level.

The main tasks of studying the academic discipline are to establish the historical reasons and conditions for the signing of the Convention for the Protection of Human

Rights and Fundamental Freedoms; familiarization with the content of the Convention and the Protocols thereto as interpreted by the Court; learning features of the ratification of the Convention, its operation, amendments to it, making reservation clauses, as well as denunciation; identification of the place of the Convention in the national legal system of Ukraine and other Council of Europe Member States; general characteristics of the legal status, jurisdiction and order of the Court's work; highlighting the specifics of the decisions of the Court, their search and application; mastering the procedure for the execution of court decisions; clarification of the peculiarities of the interpretation and application of the Convention by the Court.

Annotation de la discipline académique

L'étude de la discipline académique «Théorie et pratique de la Cour européenne des droits de l'homme» est conditionnée, d'une part, par la nécessité d'un respect sans faille des droits de l'homme en Ukraine, tel que prévu à l'article 3 de la Constitution de l'Ukraine, et sur d'autre part par la nécessité pour l'Ukraine de remplir de bonne foi (pacta sunt servanda) les obligations juridiques internationales envers le Conseil de l'Europe, dans le cadre desquelles la Convention de sauvegarde des droits de l'homme et des libertés fondamentales (en abrégé Convention européenne des droits de l'homme (CEDH)) a été conclue.

Le sujet de la discipline académique comprend les dispositions de la Convention de sauvegarde des droits de l'homme et des libertés fondamentales, ainsi que la structure, l'organisation et la pratique de la Cour européenne des droits de l'homme, un organe judiciaire de contrôle établi conformément à cette Convention.

L'objectif de l'étude de la discipline académique "Théorie et pratique de la Cour européenne des droits de l'homme" est de faire en sorte que les étudiants acquièrent des connaissances sur le rôle et la signification de la Convention de sauvegarde des droits de l'homme et des libertés fondamentales et sur la pratique de la Cour européenne des droits de l'homme dans les mécanismes nationaux et internationaux de protection des droits de l'homme, ainsi que le développement des compétences et des connaissances de base de l'application de la Convention et de la pratique de la Cour dans la pratique juridique au niveau national.

Les principales tâches de l'étude de la discipline académique sont d'établir les raisons historiques et les conditions de la signature de la Convention de sauvegarde des droits de l'homme et des libertés fondamentales; familiarisation avec le contenu de la Convention et de ses Protocoles tels qu'interprétés par la Cour; apprendre les caractéristiques de la ratification de la Convention, de son fonctionnement, de ses amendements, de l'élaboration des clauses de réserve, ainsi que de la dénonciation; identification de la place de la Convention dans le système juridique national de l'Ukraine et des autres États membres du Conseil de l'Europe; caractéristiques générales du statut juridique, de la compétence et de l'ordre des travaux de la Cour; mettre en évidence les spécificités des décisions de la Cour, leur recherche et leur application; maîtriser la procédure d'exécution des décisions de justice; clarification des particularités de l'interprétation et de l'application de la Convention par la Cour.

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «Теорія і практика Європейського суду з прав людини» укладена відповідно до освітньо-професійної програми «Право», розробленої на підставі стандарту вищої освіти зі спеціальності 081 Право галузі знань 08 Право для другого (магістерського) рівня вищої освіти, затвердженого та введеного в дію наказом Міністерства освіти і науки України від 20 липня 2022 року № 643.

Предметом навчальної дисципліни є положення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, а також структура, організація та практика діяльності Європейського суду з прав людини – контрольного органу, створеного відповідно до цієї Конвенції.

Метою навчальної дисципліни «Теорія і практика Європейського суду з прав людини» є забезпечення оволодіння студентами знаннями про роль і значення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини (Суд) у національному та міжнародному механізмі захисту прав людини, а також вироблення базових умінь і навичок щодо застосування Конвенції та практики Суду в сфері права на національному рівні.

Основними завданнями вивчення навчальної дисципліни «Теорія і практика Європейського суду з прав людини» є з'ясування історичних причин і умов підписання Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод; ознайомлення зі змістом Конвенції та Протоколів до неї в їх тлумаченні Судом; засвоєння особливостей ратифікації Конвенції, її дії, внесення змін до неї, висловлення застережень, а також денонсації; виявлення місця Конвенції у національній правовій системі України та інших держав-членів Ради Європи; загальна характеристика правового статусу, юрисдикції та порядку роботи Суду; встановлення особливостей рішень Суду, їх пошуку та застосування; засвоєння процедури виконання рішень Суду; з'ясування особливостей тлумачення та застосування Конвенції Судом.

Вивчення навчальної дисципліни «Теорія і практика Європейського суду з прав людини» забезпечує формування у здобувачів вищої освіти **загальних і спеціальних компетентностей** та досягнення **результатів навчання**, визначених освітньо-професійною програмою «Право», розробленою на підставі стандарту вищої освіти зі спеціальності 081 Право галузі знань 08 Право для другого (магістерського) рівня вищої освіти, а саме:

загальних компетентностей:

- здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу (ЗК 1);
- здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел (ЗК 3);
- здатність спілкуватися іноземною мовою у професійній сфері як усно, так і письмово (ЗК 5);
- здатність приймати обґрунтовані рішення (ЗК 7);
- здатність працювати в міжнародному контексті (ЗК 9);

спеціальних (фахових, предметних) компетентностей:

- здатність застосовувати принципи верховенства права для розв'язання складних задач і проблем, у тому числі, у ситуаціях правової невизначеності (СК 1);

– здатність аналізувати та оцінювати вплив правової системи Європейського Союзу на правову систему України (СК 2);

– здатність аналізувати та оцінювати вплив Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, а також практики Європейського суду з прав людини на розвиток правової системи та правозастосування в Україні (СК 3);

– здатність використовувати сучасні правові доктрини та принципи у правотворчості та в процесі застосування інститутів публічного і приватного права, а також кримінальної юстиції (СК 5);

– здатність критично оцінювати ефективність представництва і захисту прав, свобод та інтересів клієнта (СК11).

Програмні результати навчання відповідно до освітньо-професійної програми «Право», розробленої на підставі стандарту вищої освіти зі спеціальності 081 Право галузі знань 08 Право для другого (магістерського) рівня вищої освіти:

– оцінювати природу та характер суспільних процесів і явищ, і виявляти розуміння меж та механізмів їх правового регулювання (РН 1);

– співвідносити сучасну систему цивілізаційних цінностей з правовими цінностями, принципами та професійними етичними стандартами (РН 2);

– проводити збір, інтегрований аналіз та узагальнення матеріалів з різних джерел, включаючи наукову та професійну літературу, бази даних, цифрові, статистичні, тестові та інші, та перевіряти їх на достовірність, використовуючи сучасні методи дослідження (РН 3);

– обґрунтовано формулювати свою правову позицію, вміти опонувати, оцінювати докази та наводити переконливі аргументи (РН 6);

– дискутувати зі складних правових проблем, пропонувати і обґрунтовувати варіанти їх розв'язання (РН 7);

– генерувати нові ідеї та використовувати сучасні технології у наданні правничих послуг (РН 9);

– аналізувати взаємодію міжнародного права та міжнародно-правових систем з правовою системою України на основі усвідомлення основних сучасних правових доктрин, цінностей та принципів функціонування права (РН 10);

– використовувати передові знання і методики у процесі правотворення та правозастосування інститутів публічного та приватного права і кримінальної юстиції (РН 11);

– аналізувати та оцінювати практику застосування окремих правових інститутів (РН 13);

– інтегрувати необхідні знання та розв'язувати складні задачі правозастосування у різних сферах професійної діяльності (РН 17).

Програма навчальної дисципліни «Теорія і практика Європейського суду з прав людини» структурована згідно з особливостями організації навчального процесу. Важлива роль в програмі відводиться питанням, присвяченим юридичній діяльності у сфері Європейської конвенції з прав людини та протоколів до Конвенції (ЄКПЛ) на основі практики Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ). Значний інтерес становить утвердження права як мистецтва добра і справедливості завдяки позитивному ставленню до захисту та дотриманню основоположних прав і свобод людини.

Програма навчальної дисципліни складається з двох логічно взаємопов'язаних модулів.

Модуль 1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Європейський суд з прав людини.

Модуль 2. Права людини і основоположні свободи в практиці Європейського суду з прав людини.

Навчальна дисципліна є **обов'язковою**.

Форма підсумкового контролю знань: **екзамен**.

Програмний зміст навчальної дисципліни*

Модуль 1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Європейський суд з прав людини

Розділ 1. Історія створення та загальна характеристика Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод

Передумови створення європейської системи захисту прав людини. Рада Європи: цілі та завдання організації.

Історія розробки і укладення Європейської конвенції з прав людини (ЄКПЛ). Судовий контроль за дотриманням конвенційних положень і право індивідуальних петицій. Принципи, на яких ґрунтується та які захищає ЄКПЛ.

Загальна характеристика Європейської конвенції з прав людини. Протоколи до Конвенції. Місце Конвенції в національних правових системах.

Основні права і свободи людини, що захищаються в рамках Європейської конвенції з прав людини. Особисті (громадянські) права і свободи.

Політичні права і свободи. Процесуальні права і свободи. Особливості захисту прав вразливих верств населення.

Виключна юрисдикція Європейського суду з прав людини щодо тлумачення положень Конвенції.

Розділ 2. Структура та процедури Європейського суду з прав людини

Початковий контрольний механізм Європейської конвенції з прав людини. Європейська комісія, Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) та Комітет міністрів: структура, порядок формування та функціональне призначення, місце у системі контрольного механізму Європейської конвенції з прав людини до прийняття Протоколу № 11. Недоліки початкового контрольного механізму Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод і причини реформування відповідно до Протоколу № 11. Нововведення, передбачені Додатковим протоколом № 11: зміни в системі захисту, у структурі Суду і в процедурі.

** При визначенні інформаційного обсягу навчальної дисципліни використані: **Програма навчальної дисципліни “Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод та практика її застосування”** / уклад.: М. В. Буроменський, В.М. Стешенко. Х.: Нац. ун-т “Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого”, 2011. 12 с.; Фулей Т.І. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя: Науково-методичний посібник для суддів. 2-ге вид. випр., допов. К., 2015. 208 с. ; Робоча програма навчальної дисципліни «Європейська конвенція з прав людини та практика її застосування» для студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 29 «Міжнародні відносини» спеціальності 293 «Міжнародне право» спеціалізації «Міжнародне право» міжнародно-правового факультету. Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2020. 24 с.

Система нового контрольного механізму Європейської конвенції з прав людини. Структура і повноваження Європейського суду з прав людини. Правовий статус суддів. Головування в суді. Секретаріат суду. Представництво в Європейському суді з прав людини: представництво заявників і договірних сторін; урядові агенти.

Додатковий протокол № 14. Напрями подальшого реформування системи контролю за дотриманням ЄКПЛ. Третій саміт глав держав і урядів країн – членів Ради Європи: обговорення можливих змін. Доповідь групи мудреців 2006 р.

Розділ 3. Провадження в Європейському суді з прав людини та особливості тлумачення ним Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод

Юрисдикція Європейського суду з прав людини. Особливості тлумачення ст. 1 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Порядок провадження в Європейському суді з прав людини. Порушення справи в суді: право звернення до суду, суб'єкти звернення, вимоги, що висуваються до змісту скарги.

Розгляд справи в суді: судді-доповідачі, рішення прийняття позову до розгляду, слухання. Акти ЄСПЛ: види, зміст, юридична сила і тлумачення. Дружнє врегулювання.

“Невідкладний” розгляд заяви згідно з Правилами процедури Європейського суду з прав людини.

Право, яке застосовує Європейський суд з прав людини.

Звернення Суду до національного права сторін. Звернення Суду до не правових норм. Просторова дія права, яке застосовує Європейський суд з прав людини.

Особливості офіційного тлумачення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Тлумачення Конвенції Європейським судом з прав людини. Юридична сила таких тлумачень. Забезпечення Радою Європи єдності в застосуванні та тлумаченні Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод в її державах-учасниках.

Принципи тлумачення Конвенції Європейським судом з прав людини. Принцип верховенства права. Принцип ефективного й динамічного тлумачення та принцип забезпечення правової визначеності. Принцип пропорційності та забезпечення рівності інтересів. Принцип забезпечення певної свободи національного розсуду. Принцип автономного тлумачення. Урахування загальноновизнаних міжнародних стандартів і принципів міжнародного права. Принцип забезпечення мінімальних гарантій прав і свобод людини.

Імплементация тлумачень Конвенції Європейським судом з прав людини в державах-учасниках та її види.

Розділ 4. Імплементация в Україні Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод

Загальноновизнані принципи і норми європейського права як складова частина правової системи України.

Норми Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод як частина національного законодавства України. Норми Конвенції в ієрархії українського законодавства.

Норми ЄКПЛ і норми Конституції України.

Види та способи національної імплементації в Україні Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Приведення законодавства у відповідність до норм Конвенції.

Проблема судової імплементації норм Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Проблема застосування судами України рішень ЄСПЛ щодо України та інших держав-учасниць. Правові підстави застосування судами України рішень Європейського суду з прав людини. Порядок застосування судами України Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та актів її тлумачення Європейським судом з прав людини.

Виконання рішень ЄКПЛ в Україні. Закон України “Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини” від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV.

Модуль 2. Права людини і основоположні свободи в практиці Європейського суду з прав людини

Розділ 5. Права, пов’язані з особистою недоторканістю людини

Право на життя. Зміст права на життя, його суб’єкт. Позитивні обов’язки держави щодо забезпечення права на життя.

Обмеження права на життя. Заборона смертної кари. Умисне позбавлення життя. Питання про аборти. Основні рішення Європейського суду з прав людини щодо тлумачення права на життя. Проблема реалізації цього права в Україні.

Заборона катувань чи нелюдського або такого, що принижує гідність людини, поводження чи покарання. Зміст права.

Позитивні та негативні обов’язки держав щодо забезпечення права. Поняття катування, поняття нелюдського або такого, що принижує гідність людини, поводження чи покарання. Права ув’язнених. Справи проти України, що стосуються умов утримання в місцях позбавлення волі (ст. 3 Конвенції): Полторацький проти України, Кузнецов проти України, Данкевич проти України, Алієв проти України, Назаренко проти України, Хохліч проти України.

Дискримінація. Захист від дискримінації осіб, хворих на тяжкі та невиліковні хвороби. Екстрадиція та вислання. Тілесне покарання неповнолітніх. Основні рішення Європейського суду з прав людини щодо тлумачення цього права. Проблема реалізації цього права в Україні.

Право на свободу та особисту недоторканість. Зміст цього права. Позитивні та негативні обов’язки держав щодо забезпечення цього права. Процесуальні гарантії в разі позбавлення волі. Право бути поінформованим про обвинувачення. Попереднє ув’язнення. Ув’язнення задля екстрадиції.

Habeas corpus. Право на відшкодування згідно з п. 5 ст. 5 Конвенції. Основні рішення Європейського суду з прав людини щодо тлумачення цього права. Проблема реалізації цього права в Україні.

Розділ 6. Право на справедливий судовий розгляд

Право на справедливий судовий розгляд та його зміст. “Кримінальне обвинувачення”, “цивільні права та обов’язки” в контексті ст. 6 Європейської конвенції з прав людини.

Поняття незалежного та неупередженого суду, створеного на підставі закону. Поняття розумного строку в цивільному та кримінальному процесі. Обставини, що можуть чи не можуть впливати та строк розгляду справи в суді. Публічний характер судового розгляду. Принцип рівності можливостей.

Презумпція невинуватості: п. 2 ст. 6 Європейської конвенції з прав людини.

Процедурні гарантії згідно з п. 3 ст. 6 Європейської конвенції з прав людини: Право бути негайно і детально поінформованим зрозумілою для обвинуваченого мовою про характер і причину обвинувачення проти нього. Право мати достатньо часу і можливості для підготовки свого захисту: пп. b п. 4 ст. 6 Європейської конвенції з прав людини. Право захищати себе особисто або використовувати правову допомогу захисника, обраного на власний розсуд: пп. c п. 4 ст. 6 Європейської конвенції з прав людини. Право допитувати свідків: пп. d п. 4 ст. 6 Європейської конвенції з прав людини.

Право на безоплатний переклад: пп. e п. 4 ст. 6 Європейської конвенції з прав людини.

Справи проти України, що стосуються права на справедливий судовий розгляд: Кучеренко проти України, Фалькович проти України, зокрема, справи, що стосуються невиконання судових рішень (п. 1 ст. 6 Конвенції): Кайсин проти України, Бондарчук проти України, Скубенко проти України, Сергєєв проти України, Хохліч проти України. Проблема реалізації в Україні права на справедливий суд.

Розділ 7. Право на повагу до приватного та сімейного життя. Свобода віросповідання

Право на повагу до приватного та сімейного життя.

Зміст права на приватне життя. Особливості захисту права на приватне життя осіб, хворих на тяжкі та невиліковні хвороби.

Здійснення нагляду і збір даних. Повага до таємниці кореспонденції. Повага до житла. Обмеження права на приватне життя.

Основні рішення Європейського суду з прав людини щодо тлумачення цього права. Проблема реалізації в Україні права на приватне життя.

Право на сімейне життя. Зміст термінів “сім’я”, “право на шлюб”, “рівноправність кожного з подружжя”. Основні рішення Європейського суду з прав людини щодо тлумачення цього права.

Свобода думки, совісті і віросповідання. Зміст права на свободу думки, совісті і віросповідання. Обмеження свободи думки, совісті і віросповідання. Основні рішення ЄСПЛ щодо тлумачення цього права. Проблема реалізації в Україні свободи думки, совісті і віросповідання.

Розділ 8. Свобода вираження поглядів та свобода мирних зібрань та об’єднання

Сфера застосування терміна “вираження поглядів”, який викладено в ст. 10 Конвенції.

Свобода преси. Функції преси. Факти і коментарі. Публічні особи та громадській інтерес до них. Захист преси від надмірних стягнень за заподіяну моральну шкоду. Справа Толстой-Мілославський проти Великої Британії. Журналістські розслідування та статус джерел журналістської інформації. Справа Гудвін проти Великої Британії. Право одержувати та передавати інформацію. Свобода вираження поглядів та державна таємниця.

Ліцензування діяльності радіомовних і телевізійних підприємств.

Свобода слова в області висловлювань комерційного характеру.

Обов'язки та відповідальність осіб згідно зі ст. 10 Конвенції: права державних службовців. Питання працевлаштування. Обмеження свободи вираження поглядів. Основні рішення ЄСПЛ щодо тлумачення цього права.

Проблема реалізації в Україні свободи вираження поглядів.

Право на свободу мирних зібрань. Зміст цього права.

Поняття мирних зібрань. Позитивні та негативні обов'язки держави щодо реалізації права. Погляди, що висловлюються під час проведення зібрань. Зібрання та контрзібрання. Обмеження свободи мирних зібрань.

Основні рішення Європейського суду з прав людини щодо тлумачення цього права. Проблема реалізації в Україні свободи мирних зборів.

Розділ 9. Права вразливих верств населення

Поняття вразливих верств населення. Призначення міжнародно-правового захисту вразливих груп населення.

Права осіб, хворих на тяжкі та невиліковні хвороби.

Конкуренція права на життя та заборони нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження щодо хворих на СНІД чи ВІЛ-інфікованих осіб. Особливості захисту прав таких осіб в місцях позбавлення волі. Проблема імплементації в Україні міжнародно-правового захисту вразливих груп населення.

Гендерні права. Права сексуальних меншин в практиці Європейського суду з прав людини.

Дискримінація. Особливості практичного застосування норми про заборону дискримінації у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Захист від дискримінації в практиці Європейського суду з прав людини.

Біженці і мігранти та їх захист у рішеннях Європейського суду з прав людини. Депортація, імміграція і право на сімейне життя.

Рекомендовані джерела інформації

Конституція України та її офіційне тлумачення

1. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року // Офіційний вісник України. – 2010. – № 72 /1. – Ст. 2598 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

2. Висновок Конституційного Суду України у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України щодо недоторканності народних депутатів України та суддів вимогам статей 157 і 158 Конституції України від 16 червня 2015 року № 1-в/2015 // Офіційний вісник

України. – 2015. – № 53. – Ст. 1725 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v001v710-15/print1480178934343033>

3. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статей 24, 58, 59, 60, 93, 1901 Кримінального кодексу України в частині, що передбачає смертну кару як вид покарання (**справа про смертну кару**) від 29 грудня 1999 року № 11-рп/99 // Офіційний вісник України. – 2000. – № 4. – Ст. 126 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-99>

4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 53 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положення частини третьої статті 49 Конституції України «у державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно» (**справа про безоплатну медичну допомогу**) від 29 травня 2002 року № 10-рп/2002 // Офіційний вісник України. – 2002. – № 23. – Ст. 1132 [Електронний ресурс] – Режим доступу <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-02>

5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України про офіційне тлумачення положень частини третьої статті 53 Конституції України «держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах» (**справа про доступність і безоплатність освіти**) від 4 березня 2004 року № 5-рп/2004 // Офіційний вісник України. – 2004. – № 11. – Ст. 674 [Електронний ресурс] // Режим доступу <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-04>

6. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 60 народних депутатів України про офіційне тлумачення положень частини першої статті 103 Конституції України в контексті положень її статей 5, 156 та за конституційним зверненням громадян Галайчука Вадима Сергійовича, Підгорної Вікторії Валентинівни, Кислої Тетяни Володимирівни про офіційне тлумачення положень частин другої, третьої, четвертої статті 5 Конституції України (**справа про здійснення влади народом**) від 5 жовтня 2005 року № 6-рп/2005 // Офіційний вісник України. – 2005. – № 41. – Ст. 2605 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v006p710_5/print1447608228178790

Закони України, Укази Президента України, Постанови Верховної Ради України

7. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту: Закон України від 8 липня 2011 року // Офіційний вісник України. – 2011. – № 59. – Ст. 2347 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3671-17>

8. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого. 2006 року № 3477-IV [Електронний ресурс] // Верховна Рада України: оф. веб-портал. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/annot/3477-15>

9. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20 жовтня 2014 року № 1706-VII // Офіційний вісник України. –

2014. – № 94. – Ст. 2709 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1207-vii>

10. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15 квітня 2014 року № 1207-VII (в редакції від 4 березня 2015 року) // Офіційний вісник України. – 2014. – № 36. – Ст. 957 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1207-vii>

11. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції: Закон України від 17 липня 1997 року № 475797-ВР (в редакції від 13 березня 2006 року) // Офіційний вісник України. – 1997. – № 29. – С. 11 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475/97-вр>

12. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 року № 1402-VIII // Офіційний вісник України. – 2016. – № 56/1. – Ст. 1935 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1402-19/paran1589#n1589>

13. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23 грудня 1997 р. № 776/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 20. – Ст. 99 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/776/97-%D0%B2%D1%80>

14. Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини: Указ Президента України від 25 серпня 2015 року № 501/2015 // Офіційний вісник України. – 2015. – № 20. – Ст. 1203.

15. Про заходи щодо реалізації Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини»: Постанова Кабінету Міністрів України" від 31 травня 2006 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/784-2006-%D0%BF> [In English].

16. Про затвердження плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2015 р. № 1393-р // Урядовий кур'єр. – 2015. – 30 грудня.

17. Про Заяву Верховної Ради України щодо гарантії прав кримськотатарського народу у складі Української Держави: Постанова Верховної Ради України від 20 лютого 2014 року № 1140-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 15. – Ст. 581 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1140-18>

18. Про застосування судами міжнародних договорів України при здійсненні правосуддя: Постанова Вищого спеціалізованого суду від 19.12.2014 № 13 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України: оф. веб-портал – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0013740-14>

Міжнародно-правові акти, Європейська конвенція з прав людини і практика Європейського суду з прав людини

19. Брайтонська декларація від 20 квітня 2012 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

http://www.echr.coe.int/Documents/2012_Brighton_FinalDeclaration_ENG.pdf [In English].

20. Брюссельська декларація від 27 березня 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.echr.coe.int/Documents/Brussels_Declaration_ENG.pdf [In English].

21. Вибрані рішення Європейського суду з прав людини щодо України – 2005 / Харківська правозахисна група; Художн.-оформлювач Б.Є. Захаров – Харків: Права людини, 2008. – 536 с.

22. Вибрані рішення Європейського суду з прав людини щодо України – 2006 / Харківська правозахисна група; Художн.-оформлювач Б.Є. Захаров – Харків: Права людини, 2008. – 496 с.

23. Вибрані рішення Європейського суду з прав людини щодо України – 2007 / Харківська правозахисна група. – Харків: Права людини, 2010. – 388 с.

24. Вибрані рішення Європейського суду з прав людини щодо України – 2008 / Харківська правозахисна група. — Харків: Права людини, 2011. – 512 с.

25. Вибрані рішення Європейського суду з прав людини щодо України – 2009 / упоряд. Є. Ю. Захаров; ГО «Харківська правозахисна група». – Харків: ТОВ «Видавництво права людини», 2014. – 580 с.

26. Вибрані рішення Європейського суду з прав людини щодо України – 2010. Частина перша / упоряд. Є. Ю. Захаров; ГО «Харківська правозахисна група». – Харків: ТОВ «Видавництво „Права людини“», 2015. – 376 с.

27. Вибрані рішення Європейського суду з прав людини щодо України – 2010. Частина друга / упоряд. Є. Ю. Захаров; ГО «Харківська правозахисна група». – Харків: ТОВ «Видавництво „Права людини“», 2015. – 380 с.

28. Договір про запровадження Конституції для Європи (проект (2003/C169/01). Ухвалив консенсусом Європейський Конвент 13 червня та 10 липня 2003 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_647

29. Договір про Європейський Союз від 7 лютого 1992 року [Електронний ресурс] // Верховна Рада України: оф. веб-портал – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/994_029 (дата звернення: 14.06.2015). – Назва з екрану.

30. Європейська угода про осіб, які беруть участь у процесі Європейського суду з прав людини від 5 березня 1996 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_324.

31. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року // Офіційний вісник України. – 2008. – № 93. – Ст. 3103 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015

32. Ізмірська декларація від 27 квітня 2011 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.echr.coe.int/Documents/2011_Izmir_FinalDeclaration_ENG.pdf [In English].

33. Інтерлакенська декларація від 19 лютого 2010 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.echr.coe.int/Documents/2010_Interlaken_FinalDeclaration_ENG.pdf [In English].

34. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року зі змінами та доповненнями, внесеними згідно з

протоколами № 11 і № 14 до Конвенції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_004.

35. Конвенція про права інвалідів від 13.12.2006 року, ООН [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : оф. веб-портал. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_g71 (дата звернення: 17.04.2015). – Назва з екрану.

36. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами. Відкрита для підпису в Стамбулі (Туреччина) 11 травня 2011 р. та пояснювальна доповідь. – К. : К. І. С., 2014. – 189 с.

37. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 року (ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР № 2148-VIII від 19 жовтня 1973 року) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_043

38. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права від 16 грудня 1966 року (ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР № 2148-VIII від 19 жовтня 1973 року) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_042

39. Перший протокол від 20 березня 1952 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_535.

40. Протокол № 12 від 4 листопада 2000 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_537.

41. Протокол № 13 від 3 травня 2002 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_180.

42. Протокол № 4 від 16 вересня 1963 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_059.

43. Протокол № 6 від 28 квітня 1983 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_802.

44. Протокол № 7 від 22 листопада 1984 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_804.

45. Протокол № 14 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 13.05.2004 року, Рада Європи [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : оф. веб-портал. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_527

46. Протокол № 16 к Европейской Конвенции готов к ратификации [Электронный ресурс] // Сайт Олега Анищика о подаче жалобы против России в Европейский суд по правам человека – Режим доступа: <http://europeancourt.ru/2013/07/13/12513/>

47. Протокол про застосування принципів субсидіарності і пропорційності від 02.10.1997, Європейський Союз [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : оф. веб-портал. – http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_641

48. Регламент Європейського суду з прав людини зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.echr.coe.int/Documents/Rules_Court_ENG.pdf [In English].

49. Рішення Європейського суду з прав людини проти України за статтями 2 та 3 Конвенції щодо порушення прав позбавлених волі на медичну допомогу / упоряд. Є. Ю. Захаров, Г. В. Токарев; ГО «Харківська правозахисна група». — Харків: ТОВ «Видавництво права людини», 2015. – 560 с.

50. Рішення Європейського суду з прав людини щодо України. Випуск 1 / Харківська правозахисна група; Худож.-оформлювач Б.Захаров. – Харків: Права людини, 2006. – 312 с..

51. Рішення Європейського суду з прав людини щодо України. Випуск 2 / Харківська правозахисна група; Худож.-оформлювач Б.Захаров. – Харків: Фоліо, 2004. – 288 с..

52. Рішення Європейського суду з прав людини щодо України. Випуск 2 / Харківська правозахисна група; Худож.-оформлювач Б.Захаров. – Харків: Права людини, 2006. – 288 с.

53. Рішення Європейського суду з прав людини щодо України. Випуск 3 / Харківська правозахисна група; Худож.-оформлювач Б.Захаров. – Харків: Права людини, 2006. – 280 с.

54. Verbatim de la reunion de la Convention du 26 Septembre 2000. CHARTE 4958/00 (CONVENT 53). Bruxelles. le 27 octobre 2000. P. 40–47.

Основні інформаційні джерела

55. Разметаєва, Юлія Сергіївна. Доктрина та практика захисту прав людини: навчальний посібник / Ю. С. Разметаєва. – К.: ФОП Голембовська О. О., 2018. – 364 с.

56. Дудаш Т. І. Практика Європейського суду з прав людини: навч. посіб. / Т. І. Дудаш. – 3-тє вид., стереотипне. – К.: Алерта, 2016. – 488 с.

57. Посібник з європейського антидискримінаційного права. – Люксембург: Видавничий дім Європейського Союзу, 2011; К.: ТОВ «К.І.С.», 2013. – 196 с.

58. Практичний посібник щодо прийнятності заяв. – Страсбург, 2014. – 101 с.

59. Теорія та практика застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: компендіум / [О. В. Сердюк, Ю. В. Щокін, І. В. Яковюк та ін.]; за заг. ред. О. В. Сердюка, І. В. Яковюка. 2-ге вид., допов. – Х.: Право, 2019. – 404 с.

60. Тлумачення та застосування Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод Європейським судом з прав людини та судами України: Навчальний посібник / Авт. кол.: М.В. Мазур, С.Р. Тагієв, А.С. Беніцький, В.В. Кострицький; [Відп. ред. канд. іст. наук, доц. В. М. Карпунов]. – Луганськ: РВВ ЛДУВС, 2006. – 600 с.

61. Червяцова А. О. Право на життя та заборона катувань у рішеннях Європейського суду з прав людини: аналіз судової практики за статтею 2 і 3 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: Навчальний посібник/ А. О. Червяцова. – Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. – 308 с.

Додаткові інформаційні джерела

62. Europejska Konwencja praw czlowieka / Marek A. Nowicki. – Warszawa, 1998. – 520 s.

63. Harris D. J. Law of the European Convention on Human Rights / D. J. Harris, M. O'Boyle, C. Warbrick. – London, 1995. – 751 p.

64. Case-law guides. – Strasbourg: European Court of Human Rights, 2010-2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=caselaw/analysis&c=#n14278064742986744502025_pointer

65. Case-law research reports. – Strasbourg: European Court of Human Rights, 2010-2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=caselaw/analysis&c=#n1347459030234_pointer

66. Factsheets. – Strasbourg: European Court of Human Rights, 2010-2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=press/factsheets>

67. Lavryk, H. V. (2022). Rule of law under conditions promoting prevention of unwarranted infringement on human rights by authorities. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 29 (3), 36-46. DOI: 10.31359/1993-0909-2022-29-3-36 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://visnyk.kh.ua/en/journals/visnik-naprn-3-2022-r>

68. Van Dijk, P. *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights* / P. Van Dijk, G. J. H. Van Hoof. – The Hague etc., 1998. – 850 p.

69. Антонович М.М. Україна в міжнародній системі захисту прав людини : теорія і практика. – К., 2007. – 384 с.

70. Банчук О.А., Куйбіда Р.О. Вимоги статті 6 Конвенції про захист прав людини та основних свобод до процедури здійснення судочинства / О.А. Банчук, Р.О. Куйбіда. – К.: ІКЦ «Леста», 2005. – 116 с.

71. Буроменський М. Застосування міжнародно-правових норм про права людини у внутрішньому правопорядку України // Вісник Академії правових наук України. – 1999. – №1. – С.86-94 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/4364/1/Buromenskyi_86.pdf.

72. Бущенко А. П. Проти катувань. Стаття 2 Конвенції про захист прав людини та основних свобод. Систематизований дайджест рішень Європейського суду з прав людини. / А.П. Бущенко; Харківська правозахисна група; Худож.-оформлювач Б.Є. Захаров. – Х.: Права людини, 2006. – 244 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://library.khpg.org/files/docs/1241102783.pdf>.

73. Бущенко А.П. Стаття 2 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод [Текст] : систематизований дайджест рішень Європейського суду з прав людини / Аркадій Бущенко. – Х. : Права людини, 2010. – 366 с.

74. Бущенко А.П. Стаття 3 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод [Текст] : систематизований дайджест рішень Європейського суду з прав людини / А. П. Бущенко. – Х. : Права людини, 2009. – 412с.

75. Бущенко А.П. Стаття 5 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод [Текст] : систематизований дайджест рішень Європейського суду з прав людини / А. П. Бущенко. – Х.: Права людини, 2008. – 432 с.

76. Бущенко А.П. Застосування статей 3 та 5 Європейської конвенції з прав людини в національній судовій практиці. / Харківська правозахисна група; Художн.-оформлювач Б.Є. Захаров – Х.: Права людини, 2007. – 216 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://library.khpg.org/files/docs/Digest-3.pdf>.

77. Бущенко А.П. Стаття 5 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод [Текст]: систематизований дайджест рішень Європейського суду з прав людини / А. П. Бущенко; Харківська правозахисна група; Худож.-оформлювач Б.Є. Захаров. – Х. : Фоліо, 2003. – 288 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://library.khpg.org/files/docs/Article5.pdf>.

78. Відповідність українського процесуального законодавства вимогам пункту 1 статті 6 Європейської конвенції з прав людини. - Рада Європи / Київ, 2019, - 46 с.. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/LtH1NKx>

79. Вибрані рішення Європейського суду з прав людини: В 2 т. / Ю. Зайцев (уклад.), О. Павліченко (уклад.) – Т. 2. – К. : Фенікс, 2006. – 688с.

80. Вибрані рішення Європейського суду з прав людини: В 2 т. / Ю. Зайцев (уклад.), О. Павліченко (уклад.) – Т. 1. – К. : Фенікс, 2005. – 688 с.

81. Вибрані справи Європейського суду з прав людини. Вип. 1 [Текст]. – К.: [б.в.], 2003. – 288 с.

82. Вибрані справи Європейського суду з прав людини. Вип. 5 [Текст] / уклад. О. Павліченко. – [Б. м.] : [б.в.], 2007. – 656 с.

83. Головатий С. Тріада європейських цінностей – верховенство права, демократія, права людини – як основа українського конституційного ладу [Текст]: частина друга: демократія (ст.1 Конституції України) // Право України. – 2013. – № 8. – С. 13-39.

84. Гом'єн Д. Короткий путівник Європейською конвенцією з прав людини / Донна Гом'єн; пер. Сергій Ткачук. – 3-є вид. – К. : Фенікс, 2006. – 192с.

85. Гомьєн Д., Зваак Л., Харрис Д. Европейская конвенция о правах человека и Европейская социальная хартия: право и практика. / Гомьєн Д., Зваак Л., Харрис Д.; Науч. ред.: Архипова Л.Б.; Пер. с англ. – М.: Изд-во МНИМП, 1998. – С. 20-487.

86. Гудима Д.А. Антропологічні сюжети у практиці Страсбурзького Суду (на прикладі захисту прав «квірів») / Д.А. Гудима // Право України. – 2011. – № 7. – С. 33-41.

87. Гудима Д.А. Деякі філософсько-правові засади обмеження свободи митецького вираження / Д.А. Гудима // Право України. – 2011. – № 8. – С. 195-202.

88. Гудима Д.А. Частина 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: деякі проблеми реалізації у судах загальної юрисдикції в Україні / Д.А. Гудима // Практика Європейського суду з прав людини: загальнотеоретичні дослідження. – Львів: Малий видавничий центр юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка, 2009. – (Праці лабораторії дослідження теоретичних проблем прав людини. Вип. 2). – С. 114-129.

89. Гусейнов Л. Просторові межі дії Європейської конвенції з прав людини / Л. Гусейнов // Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі. – 1999. – № 4 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eurocourt.in.ua/Article.asp?AIdx=108>.

90. Дженніс М., Кей Р., Бредлі Е. Європейське право у галузі прав людини: Джерела і практика застосування / М. Дженніс, Р. Кей, Е. Бредлі. – К.: АртЕк, 1997. – 583с.

91. Добрянський С. Міжнародний захист прав людини в Європейському Союзі та Раді Європи (порівняльний аспект) [Електронний ресурс] // 200 Конвенція'50: Правозахисна адвокатсько-експертна група. – Режим доступу: <http://www.c50.com.ua/article/dobryanskyi-s-mizhnarodnyi-zakhystprav-lyudyny-v-uevropeiskomu-soyuzi-ta-radi-uevropy-poriv> (дата звернення: 16.07.2015). – Назва з екрану.

92. Європейська конвенція з прав людини : основні положення, практика застосування, український контекст / ред. О.Л. Жуковська ; Спілка адвокатів України, Рада Європи, Міжнар. центр з юрид. захисту прав людини. – К.: ВПОЛ, 2004. – 960 с.

93. Європейський суд з прав людини : Рішення щодо України [Текст] / Міністерство юстиції України. – К. : Видавничий Дім "Ін Юре", 2000. – 96 с. – (Серія "Права людини в міжнародних актах").

94. Європейський суд з прав людини [Текст]: організація, діяльність, процес / упоряд. І. Шевчук [та ін.] ; відп. ред. В.В. Лутковська. – К. : Праксіс, 2005. – 166 с.

95. Європейський суд з прав людини. Рішення щодо України [Текст]. – [К.] : [б. в.], 2001. – 58 с.

96. Європейський суд з прав людини. Судова практика / за заг. ред. В. Г. Буткевича. – К.: Ред. журн. «Право України», 2011. – Дод. до журн. «Право України». – Вип. 1, ч. 1–2 : Стаття 3 ЄКПЛ. Заборона катувань : у 3 ч. – К., 2011. – 936 с.

97. Європейський суд з прав людини. Судова практика / за заг. ред. В. Г. Буткевича. – К.: Ред. журн. «Право України», 2011. – Дод. до журн. «Право України». – Вип. 1, ч. 3 : Стаття 3 ЄКПЛ. Заборона катувань : у 3 ч. – К., 2011.

98. Європейський суд з прав людини. Судова практика / за заг. ред. В. Г. Буткевича. – К.: Ред. журн. «Право України», 2011. – Дод. до журн. «Право України». – Вип. 2, ч. 1 : Стаття 2 ЄКПЛ. Право на життя : у 2 ч. – К., 2011.

99. Європейський суд з прав людини. Судова практика / за заг. ред. В. Г. Буткевича. – К.: Ред. журн. «Право України», 2011. – Дод. до журн. «Право України». – Вип. 2, ч. 2 : Стаття 2 ЄКПЛ. Право на життя : у 2 ч. – К., 2011.

100. ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ЗНАХОДИТИ І РОЗУМІТИ ПРАКТИКУ СУДУ. - Рада Європи / Європейський суд з прав людини, 2019. - 15 с.

101. Заборона катування. Практика Європейського суду з прав людини [Текст] / уклад. Ю. Зайцев, О. Павліченко. – К. : Український Центр Правничих Студій, 2001. – 192 с.

102. Збірка рішень Європейського Суду, які стосуються захисту прав психічно хворих людей [Текст] / упоряд. Т. С. Яблонська; Асоціація психіатрів України. – К : Сфера, 2007. – 100 с.

103. Караман І.В., Козіна В.В. Європейський суд з прав людини, Європейська конвенція з прав людини та індивідуальні заяви: перше знайомство. – К.: ВАІТЕ, 2015. – 136 с.

104. Караман, І. Огляд справ щодо України, розглянутих Європейським судом з прав людини протягом першого півріччя 2015 р. [Текст] / І. Караман // Право України. – 2016. – № 6. – С. 90-98.
105. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Застосування в Україні / Міністерство юстиції України. – Офіц. вид. – К., 2006. – 176 с.
106. Конституція України. Науково–практичний коментар / редкол.: В. Я. Тацій (голова редкол.), О. В. Петришин (відп. секретар), Ю. Г. Барабаш та ін. : Нац. акад. прав. наук України. – 2-ге вид., переробл. і допов. – Х.: Право, 2011. – 1128 с.
107. Макбрайд Дж. Європейська конвенція з прав людини та кримінальний процес [Текст] : [посібник] / Джеремі Макбрайд ; [пер. Д. Шкрьоба] ; Рада Європи, Ген. директорат з прав людини і прав. питань. – К. : К.І.С., 2010. – 576 с.
108. Макбрайд Дж. Принципи, що визначають тлумачення та застосування Європейської конвенції з прав людини / Дж. МакБрайд / [Електронний ресурс] // Центр суддівських студій : міжнародний фонд. – Режим доступу: <http://www.judges.org.ua/seminar21-1.htm> (дата звернення: 08.09.2019). – Назва з екрану.
109. Манукян В.И. Европейский суд по правам человека: право, прецеденты, комментарии: Научно-практическое пособие. – К.: Истина, 2007. – 368 с.
110. Мармазов В.Є. Захист прав та майнових інтересів у Європейському суді з прав людини [Текст] : Навч.-практ. посіб. / В.Є. Мармазов, П.В. Пушкар ; ред. М.В. Оніщук. – К. : Видавничий Дім "Юридична книга", 2001. – 156 с.
111. Методичні рекомендації для центральних органів виконавчої влади щодо застосування в законотворчій діяльності Конвенції про захист прав і основних свобод людини від 21 листопада 2000 р. № 40, Міністерство юстиції [Електронний ресурс] // Верховна Рада України: оф. веб-портал. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0040323-00> (дата звернення: 21.08.2015). – Назва з екрану.
112. Москвич Л. М. Вплив практики Європейського суду з прав людини на судову практику національних судів: текст доповіді / Л. М. Москвич // Питання боротьби зі злочинністю: зб. наук. пр. / Нац. акад. прав. наук України, НЮАУ, НДІ вивч. пробл. злочинності ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України. – Харків: Право, 2014. – Вип. 27. – С. 327-335.
113. Моткова О. Право на життя у рішеннях Конституційного Суду України та Європейського суду з прав людини / О. Моткова // Вісник Конституційного Суду України. – 2015.– № 1. – С. 49-59. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ccu.gov.ua/doccatalog/document?id=267095>
114. Моул Н., Харби К., Алексеева Л.Б. Стаття 6: Право на справедливе судебное разбирательство. Прецеденты и комментарии / Н. Моул, К. Харби, Л.Б. Алексеева. – М., 2001. – 75 с.
115. Огляд рішень Європейського суду з прав людини (квітень 2021 року). Рішення за період із 01.04.2021 по 30.04.2021 / Відпов. за вип.: О. Ю. Тарасенко, Д. П. Мордас, Р. Ш. Бабанли. – К., 2021. – 67 с.

116. Огляд рішень Європейського суду з прав людини. Рішення за період з 20.01.2020 по 24.01.2020/ Відпов. за вип.: О. Ю. Тарасенко, Д. П. Мордас, Р. Ш. Бабанли. – К., 2020. – Вип. 3. – 14 с.
117. Основи права Європейського Союзу: нормативні матеріали; за заг. ред. М. В. Буроменського ; упоряд. Т. М. Анакіна ; НЮУ імені Я. Мудрого. – Х.: Право, 2015. – 328 с.
118. Паліюк В. Запровадження європейських стандартів у галузі прав людини в українську судову практику [Електронний ресурс] /В. Паліюк // Юридичний журнал. – 2008. – № 7. – Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2993>
119. Паліюк В.П. Застосування судами загальної юрисдикції України Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у разі «неякісного» законодавства (положення ст. 10 Конвенції щодо свободи вираження поглядів) // Часопис цивільного і кримінального судочинства. – № 4(19). – С. 66-84.
120. Паліюк В.П. Застосування судами України Конвенції про захист прав людини та основних свобод / В.П. Паліюк. – К., 2004. – 264 с.
121. Пастухова Л.В. Європейський механізм забезпечення прав людини: Навч. посібник. – Сімферополь: Таврія, 2009. – 224 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.twirpx.com/file/367208/>.
122. Пашук Т.І. Право людини на ефективний державний захист її прав та свобод // Праці Львівської лабораторії прав людини і громадянина НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування АПРН України. – Вип. 15. – Львів: Край, 2007. – 220 с.
123. Питання виплат пенсій громадянам України у разі виїзду за кордон на постійне місце проживання в світлі Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод / І. Коваль / [Електронний ресурс] // Міністерство юстиції України: офіц. веб-сайт. – Режим доступу: <http://www.minjust.gov.ua/10322>.
124. Питання заборони та протидії дискримінації. методичні рекомендації для юристів [Електронний ресурс]; упор. Христова Ганна. – К., 2015. – Режим доступу: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016803040d8>
125. Посібник зі статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Право на справедливий суд (кримінальний процесуальний аспект). І частина (пункти 1-299). - Рада Європи / Європейський Суд з прав людини, 2019. - 65 с.
126. Права людини і модернізація Конституції України: [статті] / Святоцький О., Добрянський С., Речуцький В. [та ін.] // Право України. – 2015. – № 10. – С. 9–78.
127. Права людини в Україні – 2013. Доповідь правозахисних організацій : наук. вид. / за ред. Є. Ю. Захарова; Українська Гельсінська спілка з прав людини. – Х.: Права людини, 2014. – 455 с.
128. Право на справедливий суд: Застосування Європейської Конвенції з прав людини в кримінальному процесі України [Текст]: Програма і матеріали семінару, Київ, 22-23 квітня 1999 р. / Верховний Суд України, Центр прав людини Ноттінгемського університету. – Ноттінгем : [б.в.], 1999. – 59 с. – (Проект "Система кримінальної юстиції в Україні").

129. Право України. – 2011. – № 7. – С. 6-127 (Актуальна тема номера: «Європейський суд з прав людини: проблеми застосування його практики у правовій системі України»).
130. Практика Європейського суду з прав людини: загальнотеоретичні дослідження / Праці Львівської лабораторії прав людини і громадянина Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування Академії правових наук України / Редкол.: П.М. Рабінович (голов. ред.) та ін. – Серія І. Дослідження та реферати. – Вип. 21. – Львів: Край, 2009. – 152 с.
131. Природні права людини. Право на мирне зібрання як спосіб захисту природних прав. Проблеми правової кваліфікації діянь, вчинених з метою захисту природних прав / упоряд. : ТОВ «КМ Партнери». – К. : КМ Партнери, 2014. – 152 с. : іл.
132. Пушкар П. В., Бабанли Р.Ш. До питання про (не) релевантне застосування практики Європейського суду з прав людини: практичні поради [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://sud.ua/ru/news/blog/140972-do-pitannya-pro-ne-relevantne-zastosuvannya-praktiki-yevropeyskogo-sudu-z-prav-lyudini-praktichni-poradi>
133. Пушкар П. В., Бабанли Р. Ш. Як забезпечити коректність цитування рішень Європейського суду з прав людини? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://radako.com.ua/news/yak-zabezpechiti-korektnist-cituvannya-rishen-ievropeyskogo-sudu-z-prav-lyudini>
134. Рабінович П. Конституційно-правовий статус людини і громадянина: можливості оптимізації // Вісник Національної академії правових наук України. – 2014. – № 1 (76) – С. 19-30.
135. Рабінович П. Рішення Європейського суду з прав людини: до характеристики концептуально-методологічних засад їх обґрунтування / Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі. – 1999. – №1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eurocourt.in.ua/Article.asp?AIdx=31>.
136. Рабінович П.М. Рішення Європейського суду з прав людини як «праволюдні» стандарти / П.М. Рабінович // Європейський суд з прав людини. Матеріали практики (1993-2003 рр.) / Праці Львівської лабораторії прав людини і громадянина НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування АПРН України. – К.: Фенікс, 2004. – С. 9-24.
137. Рабінович П.М., Дудаш Т.І. Європейські стандарти виборчих прав (у світлі практики Страсбурзького суду) // Юридичний вісник України. – 2007. – №36. – С.13.
138. Рабінович П.М., Раданович Н.М. Європейська конвенція з прав людини: проблеми національної імплементації (загальнотеоретичні аспекти): Праці Львів. лаб. прав людини і громадянина ; Акад. прав. наук України, Наук.-дослід. ін-т держ. буд-ва та місц. самоврядування. – Львів : Астрон, 2002. – 192 с.
139. Рабінович П.М., Сивий Р.Б. Права людини: критерії «цивілістичності» (у світлі практики Страсбурзького суду) / П.М. Рабінович, Р.Б. Сивий // Вісник Академії правових наук. – 2007. – №4. – С. 19-29.
140. Рабінович П.М., Соловйов О.В. Застосування Європейської конвенції з прав людини та практики Страсбурзького суду в Україні

(загальнотеоретичні аспекти) / Праці Львівської лабораторії прав людини і громадянина НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування НАПрН України. – К., 2014. – 208 с.

141. Рабінович П.М., Федик С.Є. Особливості тлумачення юридичних норм щодо прав людини (за матеріалами практики Європейського суду з прав людини) / П.М. Рабінович, С.Є. Федик / Праці Львівської лабораторії прав людини і громадянина НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування АПрН України. – Львів: Астрон, 2002 – 171 с.

142. Рекомендації Європейських інституцій щодо боротьби з дискримінацією в Україні [Текст] / [Українська Гельсінська спілка з прав людини]. – Х. : Права людини, 2008. – 324 с.

143. Репецький В.М., Мотиль В.І. Місце Конвенції про захист прав людини та основних свобод 1950 року в правовій системі Німеччини та України: порівняльний аналіз / В.М. Репецький, В.І. Мотиль. – Львів, 2005. – 180 с.

144. Сванідзе Е. Ефективне розслідування фактів жорстокого поводження. Керівні принципи застосування європейських стандартів [Текст] / Ерік Сванідзе; [пер. С. Колесник]; Ген. директорат з прав людини і прав. питань, Рада Європи. – К. : К.І.С., 2009. – 142 с..

145. Світовий маніфест правового гуманізму. Загальна декларація прав людини як основа міжнародного та національного правозахисту: монографія / за ред. проф. П. М. Рабіновича // Праці Львівської лабораторії прав людини і громадянина Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування Національної академії правових наук України. Львів: БФ «Медицина і право» – 2018. – Вип. 33. – 180 с. (Сер. І. Дослідження та реферати) ISBN 978-966-2019-34-6

146. Стандарты Европейского Суда по правам человека и российская правоприменительная практика: Сборник аналитических статей / Под ред. М.Р. Воскобитовой. – М.: Издательство «Анахарсис», 2005. – 528 с.

147. Теорія та практика застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: компендіум / [О. В. Сердюк, Ю. В. Щокін, І. В. Яковюк та ін.]; за заг. ред. О. В. Сердюка, І. В. Яковюка. – Х.: Право, 2017. – 374 с.

148. Трагнюк О.Я. Тлумачення міжнародних договорів: теорія і досвід європейських міжнародних судових органів [Текст] : Дис... канд. юрид. наук: 12.00.11 / О.Я.Трагнюк ; Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2003. – 205 с.

149. Трудові спори: практика Верховного Суду та ЄСПЛ / упоряд. Л. В. Сидорова. – Київ : Видавничий Дім «Ратіо Дециденді», 2020. – 222 с.

150. Фулей Т.І. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя: Науково-методичний посібник для суддів. – 2-ге вид. випр., допов. – К., 2015. – 208 с.

151. Фулей Т. І. Свобода мирних зібрань: науково-методичний посібник для суддів / Т. І. Фулей. – К.: Фенікс, 2014. – 112 с.

152. Христова Г. О. Позитивні зобов'язання держави у сфері прав людини: сучасні виклики: монографія. – Х.: Право, 2018. – 680 с.

153. Шевчук С. Порівняльне прецедентне право з прав людини [Текст] / С. Шевчук. – К.: Реферат, 2002. – 344 с.

154. Шевчук С. Свобода вираження поглядів: практика Європейського Суду з прав людини у порівняльній перспективі. – К.: Реферат, 2005. – 192 с.

155. Шевчук С. Судовий захист прав людини. Практика Європейського суду з прав людини у контексті західної правової традиції – К.: Реферат, 2006. – 829 с.

156. Шевчук С.В. Європейська конвенція про захист прав людини та основних свобод: практика застосування та принципи тлумачення у контексті сучасного українського праворозуміння // Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі. – 1999. – № 2. – С.221–238.

157. Ягунов Д.В. Практика Європейського суду з прав людини [Текст]: прецеденти та коментарі з питань кримінального судочинства / Д.В. Ягунов; за ред. та зі вступ. сл. Й. Л. Бронза ; Адвок. об-ня "Одес. обл. колегія адвокатів". – Одеса : Фенікс, 2010. – 253, [3] с.

158. Ягунов Д.В. Практика Європейського суду з прав людини: питання кримін. судочинства / "Одес. обл. колегія адвокатів", адвокат. об-ня ; [уклад. : Д.В. Ягунов]. – Одеса : Фенікс, 2010. – 165 с.

159. Як і коли можна звернутися до Європейського суду з прав людини? /Автори-упорядники Р.О. Куйбіда, Т.В. Руда. – К., 2011. – 56 с.